

Diana BOTĂU

Cauza Brosa c. Germania

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Secția a V-a

Cauza Brosa c. Germania

Cererea nr. 5709/09

Hotărârea din 17 aprilie 2014

Art. 10 din Convenție – „Libertatea de exprimare”

Petentul s-a născut în anul 1950 și trăiește în Amöneburg. În aprilie 2005, a publicat un articol într-un ziar local, referitor la orientarea politică a Asociației *Berger-88-e.V.* (în continuare, „Asociația”). Ulterior, ziarul a publicat și o replică formulată de Asociație la articolul petentului, în care afirmațiile acestuia erau catalogate drept „pamflete care prezintă pericol public”, „redușe intelectuale și primitive”. Ziarul a publicat și două scrisori adresate editorului, dintre care una era scrisă de F.G., un consilier local ales, care susținea că Asociația nu are o orientare de extremă dreaptă și care a deplâns faptul că petentul „reușește să publice în mod repetat acuzații false și să se victimizeze”.

La data evenimentelor relevante, F.G. candida pentru funcția de primar al orașului. În campania electorală care a precedat alegerile, petentul a distribuit un manifest intitulat „Nu votați pentru un agitator”; în textul manifestului se menționa: „Amöneburg este sediul câtorva organizații neo-naziste. Deosebit de periculoasă este [Asociația] *Bergere-88-e.V.*, căreia F.G. [cu numele scris complet] îi asigură susținere”. Manifestul prezenta și fotografii cu fiul lui F.G., președintele de atunci al Asociației, făcute noaptea târziu, cu o cameră de supraveghere video montată pe proprietatea petentului.

I. Proceduri judiciare interne

La 6 iulie 2005, la solicitarea lui F.G., Tribunalul Districtual Kirchhain i-a interzis petentului să distribuie manifestul și să facă alte afirmații de fapt care l-ar putea prezenta pe F.G. drept susținător al organizațiilor neo-naziste. Tribunalul a considerat că afirmația potrivit căreia F.G. oferă protecție unei organizații neo-naziste deosebit de periculoase i-a violat acestuia drepturile legate de protecția propriei imagini. În considerarea viitoarelor alegeri locale, tribunalul a constatat că exista riscul ca petentul să distribuie în continuare manifestul sau să-și disemineze în altă formă opiniile.

Potentul a contestat măsura interdicției, dispusă de tribunal. El a susținut, *inter alia*, că numărul „88”, care înlocuiește a opta literă din alfabet (H), ca o trimitere la „Heil Hitler”, este expus de membrii Asociației „in rune”, adică într-o manieră pe care serviciile secrete federale germane au atribuit-o neo-nazismului. În plus, Asociația a organizat o ceremonie în weekendul care urmat zilei de naștere a lui Hitler și a folosit, pentru invitații, culorile negru, alb și roșu – culorile naționale ale imperiului german. În susținerea afirmațiilor sale, petentul a invocat actele

constitutive ale Asociației și un eveniment organizat de Paște, cu focuri de tabără, unde membrii Asociației au strigat „Heil Hitler”. În fine, el a susținut că nu mai exista niciun motiv pentru menținerea interdicției, de vreme ce, între timp, au avut loc și alegerile pentru funcția de primar.

Totuși, la 18 august 2005, Tribunalul Districtual Kirchhain a decis menținerea interdicției, pe motiv că afirmația conform căreia o persoană sprijină o organizație neo-nazistă echivalează cu o violare a onoarei și a reputației acelei persoane și, implicit, a drepturilor sale legate de protecția propriei imagini. În opinia tribunalului, petentul nu și-a probat suficient afirmația legată de susținerea pe care F.G. ar fi oferit-o unei organizații neo-naziste; susținerile lui erau simple suspiciuni și interpretări subiective, astfel încât el nu s-ar putea prevala de libertatea de exprimare consacrată de articolul 5 din Legea fundamentală. În motivare, tribunalul a precizat, *inter alia*, că documentele care i-au fost prezentate indică faptul că Asociația a fost fondată în 1988, dar a fost înregistrată abia în 1992; prin urmare, trimiterea la numărul „88” din denumirea Asociației nu poate fi interpretată ca o susținere a neo-nazismului. În ceea ce privește salutul hitlerist, de la focurile de tabără organizate de Paște, petentul nu a demonstrat că persoanele respective erau, „dincolo de orice îndoială”, membri ai Asociației. Tribunalul a admis că utilizarea runelor ar putea trimite, într-adevăr, la neo-nazism, dar a precizat că acest element nu este suficient pentru a demonstra că Asociația are un asemenea caracter. În plus, tribunalul a subliniat că petentul și-a „confirmat determinarea de a nu înceta criticile la adresa reclamantului”, astfel încât se impune menținerea interdicției dispuse anterior, chiar dacă, între timp, au avut loc alegerile pentru funcția de primar.

La 28 iunie 2006, Curtea Regională Marburg a respins apelul formulat de petent împotriva hotărârii pronunțate de tribunal, însă a precizat că nu mai este necesar să se pronunțe cu privire la interzicerea, pe viitor, a distribuirii manifestului, pentru că, între timp, au avut loc alegerile locale.

Curtea Regională a considerat că manifestul conține două afirmații, de fapt, diferite: în primul rând, afirmația potrivit căreia Asociația este o organizație neo-nazistă deosebit de periculoasă; și, în al doilea rând, afirmația că F.G. era conștient de acest lucru, dar, cu toate acestea, a sprijinit în mod public organizația. Petentul nu a reușit să probeze veridicitatea acestor afirmații. Curtea Regională a admis că există câteva indicii în sensul caracterului neo-nazist al Asociației, care, „una peste alta, pot conduce la presupunerea că ele nu sunt o simplă coincidență” și care îi pretind Asociației să accepte unele întrebări critice. Totuși, aceste indicii nu sunt „dovezi convingătoare” în legătură cu orientarea politică a Asociației. În orice caz, petentul nu a reușit să administreze nicio probă în sprijinul afirmației sale potrivit căreia F.G. a asigurat susținere Asociației. Curtea Regională a interpretat afirmația petentului în sensul că F.G. a avut cunoștință de orientarea neo-nazistă a Asociației și că a susținut-o. Referindu-se la jurisprudența Curții Constituționale Federale, Curtea Regională a admis că afirmațiile de fapt pot intra, de principiu, în sfera libertății de exprimare protejate de art. 5 din Legea fundamentală, în măsura în care sunt orientate spre formarea opiniei publice. Totuși, protecția oferită de art. 5 din Legea fundamentală pretinde ca afirmațiile să aibă o justificare substanțială, iar scrisoarea adresată de F.G. editorului nu este suficientă, în acest sens.

La 19 iulie 2006, petentul a formulat o plângere în care a susținut că i-a fost violat dreptul de a fi ascultat în fața Curții Regionale. El a precizat, *inter alia*, că instanța nu a examinat dosarele penale deschise împotriva membrilor Asociației, pentru a stabili dacă aceștia au comis infracțiuni de natură politică. La 22 ianuarie 2007, Curtea Regională a respins plângerea petentului; ea a precizat, *inter alia*, că acesta nu a indicat suficient de clar care sunt dosarele care ar fi trebuit examinate și în ce sens. Acolo unde petentul a administrat probe, prin trimiterea la

un anumit dosar, F.G. nu a negat că membrii Asociației, purtând pulovere cu insigna Asociației, au fost prezenți la un eveniment de campanie electorală organizat de F.G. În plus, F.G. nu a contestat nici faptul că anumiți membri ai Asociației au comis infracțiuni, care nu erau însă neapărat de natură politică. În fine, Curtea Regională a precizat că serviciile secrete federale au calificat Asociația drept o „fraternitate” care va continua să fie monitorizată și a conchis că petentul a trezit cel mult niște suspiciuni, fără să fi probat orientarea neo-nazistă a Asociației.

La 2 martie 2007, petentul s-a adresat Curții Constituționale Federale, cu o plângere în care a invocat violarea libertății sale de conștiință, a libertății de expresie și a dreptului la un proces echitabil. El a susținut, în special, că instanțele au plasat asupra lui sarcina probei, cu toate că, în contextul libertății de exprimare a opiniei cuiva este imposibil să se administreze probe. La 1 iulie 2008, Curtea Constituțională Federală refuzat să se pronunțe asupra plângerii petentului, fără să ofere motive în acest sens (dosarul nr. 1 BvR 597/07).

La 12 ianuarie 2009, *petentul s-a adresat Curții Europene a Drepturilor Omului* cu o cerere în care a precizat că interdicția dispusă și menținută de instanțele interne i-a violat dreptul la libertatea de exprimare, protejată de articolul 10 din Convenție. Guvernul german a contestat aceste susțineri.

Curtea a constatat că *plângerea* nu este în mod manifest nefondată, în sensul art. 35 § 3 din Convenție, și că nu există nici un alt motiv de inadmisibilitate a acesteia. În consecință, ea a fost considerată admisibilă.

Potentul a contestat calificarea pe care au dat-o instanțele interne afirmațiilor sale, considerate „afirmații de fapt”, și a invocat absența oricărei motivări pentru o astfel de constatare. În plus, instanțele interne nu au precizat care sunt probele pe care petentul ar fi trebuit să le administreze pentru a dovedi că Asociația are tendințe neo-naziste, mai ales având în vedere diferitele conotații ale termenului „neo-nazism”.

Potentul a subliniat că sugestia lui nu este aceea că F.G. ar fi neo-nazist, ci doar că a susținut Asociația. Instanțele interne nu au ținut cont de circumstanțele în care au fost făcute afirmațiile criticate. Potentul a precizat că el nu a făcut decât să participe la o dezbatere publică, în perioada premergătoare alegerilor; F.G. a participat și el la această dezbatere și a provocat în mod intenționat reacții, prin scrisoarea adresată editorului în apărarea Asociației. În plus, F.G. a contribuit la dezbateră generală despre neo-nazism, în regiune.

În opinia petentului, el a oferit un temei factual pentru judecata sa de valoare legată de caracterul neo-nazist, deosebit de periculos al Asociației, iar acest lucru ar fi fost, în sine, o probă suficientă, chiar dacă afirmațiile sale trebuiau calificate drept susțineri de fapt. Sarcina probei pe care instanțele interne au plasat-o asupra lui era prea dificilă și nu putea fi realizată în contextul exprimării unei opinii, într-o dezbatere publică.

În fine, petentul a contestat argumentul conform căruia ingerința în libertatea sa de exprimare nu a fost foarte gravă. El a precizat că interdicția dispusă de instanțele interne l-a privat de posibilitatea de a participa la dezbateră politică din perioada premergătoare alegerilor și a avut un efect de intimidare asupra celorlalți membri ai comunității locale.

Potrivit Guvernului reclamat, ingerința în dreptul petentului la libertatea de exprimare a fost justificată. Instanțele interne au atins un echilibru just între libertatea de exprimare a petentului și drepturile legate de propria imagine ale lui F.G., pe baza unor criterii care sunt în concordanță cu prevederile Convenției europene. Acest proces de căutare a unui just echilibru între drepturi concurente intră în marja de apreciere care a fost acordată Statelor Membre.

În opinia Guvernului, instanțele interne au calificat în mod corect afirmațiile petentului drept afirmații de fapt, întrucât ele pot fi supuse probei verității. Probele administrate de petent au fost evaluate riguros de instanțele interne, care au ajuns la concluzia că afirmațiile lui sunt insuficient fondate.

Pentru atingerea unui just echilibru între libertatea de exprimare și drepturile legate de protejarea imaginii, celor din urmă trebuie să li acorde – de regulă – prioritate, atunci când este vorba despre afirmații de fapt neveridice sau care nu sunt probate. Asemenea afirmații nedovedite trebuie să fie tolerate de persoanele ale căror drepturi legate de propria imagine sunt afectate doar în circumstanțe speciale, care lipsesc în prezenta cauză.

În fine, Guvernul a precizat că ingerința în dreptul petentului la libertatea de exprimare nu a fost una deosebit de gravă, iar acestuia i s-a interzis doar să reia afirmațiile criticate, sub sancțiunea amenzii sau a unei alte pedepse.

II. Analiza Curții

Curtea a subliniat că libertatea de exprimare, așa cum este ea garantată de articolul 10 § 1 din Convenție, constituie unul dintre fundamentele esențiale ale unei societăți democratice și una dintre condițiile de bază pentru evoluția acesteia și pentru împlinirea fiecărei persoane. Conform articolului 10 § 2, prevederile acestui text sunt relevante nu doar în cazul „informațiilor” sau al „ideilor” care sunt receptate în mod favorabil sau care sunt considerate inofensive ori indiferente, ci și atunci când ele ofensează, șochează sau deranjează¹. Articolul 10 protejează nu doar substanța ideilor și a informațiilor, ci și forma în care sunt transmise. Această libertate este supusă excepțiilor prevăzute de articolul 10 § 2, care trebuie însă interpretate în mod strict².

Părțile nu au contestat faptul că măsura interdicției dispusă de instanțele interne a constituit o ingerință în dreptul petentului la libertatea de exprimare, așa cum este ea garantată de articolul 10 § 1 din Convenție. De asemenea, ele nu au contestat nici faptul că ingerința a fost prevăzută de lege și că a urmărit un scop legitim, acela de a proteja reputația sau drepturile altora, în sensul art. 10 §2. Curtea a împărtășit aceleași convingeri.

Prin urmare, rămâne de analizat dacă ingerința invocată a fost „necesară într-o societate democratică”. Testul caracterului necesar al ingerinței îi pretinde Curții să stabilească dacă aceasta corespunde unei „nevoi sociale stringente”, dacă este proporțională cu scopul legitim urmărit și dacă motivele oferite de autoritățile naționale pentru a o justifica sunt relevante și suficiente³.

Curtea a reamintit că Statele Contractante se bucură o anumită marjă de apreciere atunci când evaluează existența unei asemenea nevoi sociale stringente și măsurile care ar trebui adoptate în acest sens, mai exact atunci când decid dacă și în ce măsură se impune o ingerință în libertatea de exprimare. Totuși, această marjă de apreciere nu este nelimitată, ci se corelează cu supravegherea europeană. În exercitarea funcției sale de supraveghere, rolul Curții nu este acela

¹ A se vedea, e.g., *Oberschlick c. Austria* (no. 2), 1 iulie 1997, § 29, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-IV.

² A se vedea, *inter alia*, *Jerusalem c. Austria*, no. 26958/95, § 32, ECHR 2001-II.

³ A se vedea, e.g., *Feldek c. Slovacia*, no. 29032/95, § 73, ECHR 2001-VIII, și *Karman c. Rusia*, no. 29372/02, § 32, 14 decembrie 2006.

de a se substitui instanțelor naționale ci, mai curând, acela de a verifica, în lumina de ansamblu a cauzei, dacă deciziile adoptate de instanțele interne, în temeiul puterii lor de apreciere, sunt compatibile cu art. 10 § 2 din Convenție; altfel spus, dacă ingerința invocată este „proporțională” cu scopul legitim urmărit și dacă motivele oferite de autoritățile naționale pentru a o justifica sunt „relevante și suficiente”⁴.

Pentru a examina circumstanțele particulare ale cauzei, Curtea a luat în considerare următoarele elemente: poziția petentului, poziția reclamantului din procedurile interne, subiectul manifestului și calificarea pe care au dat-o instanțele interne afirmațiilor litigioase.

În ceea ce privește poziția petentului, Curtea a reținut că el este persoană fizică și că a participat la o dezbatere publică legată de orientarea politică a Asociației; acest aspect este relevant, întrucât, intrând în arena dezbaterii publice, petentul s-a expus el însuși unei analize critice.

Referitor la poziția reclamantului din procedurile interne, Curtea a reținut că F.G. era consilier local ales al orașului și, la data evenimentelor relevante, candida pentru funcția de primar al orașului. Prin urmare, statutul lui era cel al unui politician la nivel local. În acest sens, Curtea a reamintit că limitele acceptabile ale criticii sunt mai largi atunci când critica vizează un politician, decât atunci când se referă la o persoană privată. Un politician își asumă, în mod conștient și inevitabil, examinarea atentă, de către ceilalți, a fiecărui cuvânt pe care îl rostește și, ca atare, trebuie să manifeste un grad mai ridicat de toleranță, mai ales atunci când el însuși face afirmații publice susceptibile de critică. Fără îndoială, el are dreptul la protejarea reputației sale, chiar și atunci când nu acționează în sfera privată, însă exigențele acestei protecții se cântăresc raportat la interesul dezbaterii publice a chestiunilor politice, întrucât excepțiile de la libertatea de exprimare trebuie interpretate restrictiv.

Potentul a distribuit un manifest prin care le-a cerut cetățenilor să nu-l voteze pe F.G. în funcția de primar, în special pe considerentul atitudinii manifestate de F.G. față de Asociația pe care petentul o considera de extremă dreaptă. Manifestul a fost distribuit chiar înaintea alegerilor pentru funcția de primar și exprima părerea petentului cu privire la compatibilitatea candidatului cu funcția de primar; manifestul avea deci o natură politică și se referea la o problemă de interes public, relevantă pentru acel moment și pentru acel loc. În acest sens, Curtea a reamintit că art. 10 § 2 din Convenție lasă foarte puțin spațiu pentru restricționarea discursului politic sau a dezbaterii unor probleme de interes public.

În ceea ce privește calificarea afirmațiilor petentului, Curtea a reținut că instanțele interne au considerat că ele sunt alcătuite din două elemente: în primul rând, susținerea potrivit căreia Asociația ar fi o organizație neo-nazistă, deosebit de periculoasă; și, în al doilea rând, susținerea conform căreia F.G. a oferit sprijin Asociației. Ambele au fost considerate afirmații de fapt, fără alte explicații. Curtea a reamintit că, spre deosebire de existența faptelor, care poate fi demonstrată, acuratețea judecăților de valoare nu este susceptibilă de probă. Pretenția de a dovedi acuratețea unei judecăți de valoare este imposibil de realizat și violează libertatea de opinie în sine, care este un element fundamental al dreptului garantat de articolul 10 din

---

⁴ A se vedea, *inter alia*, *Scharsach and News Verlagsgesellschaft c. Austria*, no. 39394/98, § 30 (iv), ECHR 2003-XI.

Convenție. În final, distincția dintre o afirmație de fapt și o judecată de valoare constă în nivelul probațiunii factuale, necesar pentru a califica un comentariu rezonabil, în temeiul articolului 10⁵.

În ceea ce privește primul element al afirmațiilor contestate – susținerea potrivit căreia Asociația ar fi o organizație neo-nazistă, deosebit de periculoasă – Curtea a reținut că, în opinia petentului, probele pe care le-a administrat demonstrează orientarea neo-nazistă a Asociației. Prin urmare, afirmația contestată este o expresie a opiniei petentului pe acel subiect, întemeiată pe propria lui evaluare a faptelor, care poate fi mai mult sau mai puțin exactă. În acest sens, Curtea a reținut că instanțele interne au precizat că serviciile secrete interne continuă să monitorizeze Asociația, sub suspiciunea unor tendințe extremiste; Curtea a interpretat acest lucru drept indiciu al unei dezbateri publice în desfășurare, pe tema orientării politice a Asociației. În opinia Curții, utilizarea termenului „nazist”, ca un derivat al noțiunii de „neo-nazism”, este în măsură să genereze, în mintea celor care îl citesc, diferite percepții, legate de conținutul și de semnificația lui. Folosirea acestui cuvânt nu poate fi considerată o simplă afirmație de fapt, de vreme ce implică și un element clar de judecată de valoare, care nu este întru totul susceptibil de probă. Cu atât mai mult, același este și cazul sintagmei „organizație neo-nazistă deosebit de periculoasă”. De aceea, Curtea a respins punctul de vedere al instanțelor germane, care au considerat că afirmația potrivit căreia Asociația este o organizație neo-nazistă deosebit de periculoasă este o simplă afirmație de fapt.

Totuși, chiar și atunci când o afirmație echivalează cu o judecată de valoare, proporționalitatea unei ingerințe depinde uneori de in/existența unui temei factual suficient al afirmației respective, întrucât o judecată de valoare lipsită de orice temei factual poate fi excesivă.

Curtea Regională a constatat prezența câtorva elemente în măsură să indice un posibil caracter neo-nazist al Asociației și a considerat că, „una peste alta, ele pot conduce la presupunerea că nu sunt o simplă coincidență”. Ca atare, instanța a admis, în esență, că opinia exprimată de petent nu este total lipsită de un temei factual. Rămâne de analizat dacă acest temei factual este sau nu suficient.

Instanțele germane au pretins „probe convingătoare” și, ca atare, au aplicat un standard de precizie apropiat celui legat de evaluarea caracterului întemeiat al unei acuzații penale. Totuși, gradul de precizie necesar pentru a stabili caracterul întemeiat al unei acuzații penale abia dacă poate fi comparat cu acela care trebuie atins atunci când se exprimă o opinie, într-o chestiune de interes public. Standardele aplicate pentru evaluarea, în termeni morali, a activității politice a unei persoane, sunt diferite de cele pretinse pentru constatarea săvârșirii unei infracțiuni. Prin urmare, instanțele germane au pretins un standard al probațiunii disproporționat de ridicat.

În opinia Curții, afirmația potrivit căreia Asociația este o organizație neo-nazistă nu are nici o relevanță în sine, atâta vreme cât nu Asociația este cea care a solicitat măsura interdicției. Relevanța acestei afirmații pentru prezenta cauză constă în interpretarea pe care instanțele germane au dat-o termenului de „susținere”, în sensul că F.G. cunoștea și aproba orientarea neo-nazistă a Asociației. Caracterul defăimător atribuit de instanțele germane acestui termen rezultă din afirmația potrivit căreia Asociația este o organizație neo-nazistă. Totuși, Curtea a reținut că petentul nu a insinuat nici o clipă că F.G. ar fi el însuși neo-nazist.

În ceea ce privește al doilea element al afirmațiilor contestate, Curtea a reținut că termenul „susținere” se referă la părerile exprimate de F.G. în scrisoarea adresată editorului. Prin urmare,

---

⁵ A se vedea *Scharsach and News Verlagsgesellschaft*, cit. supra, § 40, și *Krone Verlag GmbH & Co KG și MEDIAPRINT Zeitungs- und Zeitschriftenverlag GmbH & Co KG c. Austria* (decizie), no. 42429/98, 20 martie 2003.

afirmațiile petentului fac parte dintr-o dezbateră publică aflată în desfășurare, iar acest context putea fi înțeles de publicul larg. Termenul „susținere” a fost interpretat de instanțele germane în mod restrictiv, în sensul că F.G. avea cunoștință de caracterul neo-nazist al Asociației și că l-a susținut. Ca atare, afirmațiile petentului au fost privite ca simple afirmații de fapt, pentru care nu exista însă un temei factual suficient. Curtea s-a detașat de acest punct de vedere, întrucât el nu ține cont, în mod corespunzător, de contextul în care au fost făcute afirmațiile petentului. Un temei factual suficient pentru aceste afirmații constă în contribuția lui F.G. la dezbateră publică, prin intermediul scrisorii adresate editorului, în care a subliniat că Asociația nu are nici o tendință de extremă dreaptă și unde a calificat afirmațiile petentului drept „false susțineri”.

Având în vedere că, la data evenimentelor relevante, F.G. avea statutul de politician la nivel local, iar dezbateră în desfășurare avea loc în public și a implicat termeni reciproci destul de duri, și dat fiind contextul politic legat de viitoarele alegeri, Curtea a conchis că afirmațiile petentului nu au depășit limitele permise ale criticii.

În concluzie, considerând afirmațiile contestate drept simple afirmații de fapt care pretind atingerea unui standard de probă înalt și disproporționat, instanțele interne nu au reușit să atingă un just echilibru între interesele relevante și să dovedească existența unei „nevoi sociale stringente” care să justifice plasarea protecției drepturilor lui F.G., legate de propria imagine, mai presus de dreptul la libertatea de exprimare al petentului. În aceste condiții, instanțele interne au depășit marja de apreciere care le-a fost acordată, ingerința invocată a fost disproporționată în raport cu scopul urmărit și nu era „necesară într-o societate democratică”. Prin urmare, *art. 10 din Convenție a fost violat.*